

Seks en opleiding

Seksuologie in Utrecht

A. SCHREUDER-HOEKSTRA*

Gemiddeld een op de zeven patiënten komt met al dan niet verholde seksuele problemen bij de huisarts. Het is daarom van belang dat de toekomstige arts al tijdens zijn opleiding over dergelijke problemen nadenkt, zich bewust wordt van zijn eigen normen en oog krijgt voor de differentiatie in seksualiteitsbeleving tussen de mensen. Deze bijdrage bestaat uit de – sterk gecomprimeerde – tekst van een college**, zoals dat in Utrecht tijdens het tweede jaar van de medicijnenstudie wordt gegeven. Daaraan vooraf gaat een korte inleiding over de opzet van de cursus seksuologie binnen het medisch curriculum.

De opzet van het seksuologie-onderwijs in Utrecht is interdisciplinair; dat wil zeggen dat in de twee weken durende tweedeaars-collegecursus verschillende docenten vanuit hun eigen invalshoek en vakgebied hun bijdragen leveren. Zo zijn er naast inleidingen vanuit de medische discipline ook bijdragen vanuit de biologie, de psychologie, de sociologie, de filosofie en de theologie. Deze inleidingen hebben een tiental thema's als uitgangspunt. Voorbeelden van zulke thema's zijn: seksueel gedrag en beleving; geslachtsidentiteit; man-vrouw; hormonen en seksualiteit; norm, normatief, normaal; seksuologische hulpverlening. Voorts wordt gedurende zes middagen gewerkt met groepen van omstreeks twaalf studenten. De onderwerpen die daarbij aan de orde komen, sluiten aan bij de 's ochtends gehouden inleidingen. Met behulp van een speciaal samengestelde literatuurmap en (deels zelf vervaardigde) videobanden wordt door groepsbegeleider en groep gewerkt aan de bewustwording van de eigen attitude en die van anderen. Tijdens de derdejaars-cursus seksuologie wordt in tien bijeenkomsten het accent gelegd op seksuele problemen en de rol van de arts. Onderwerpen zijn:

seks en leeftijd; seks en ziekte; vruchtbaarheid(sregeling) en seksualiteit; seksuele preferenties; gehandicapten en seksualiteit. Verder wordt tijdens de derdejaars-cursus met een casus uit de praktijk van de seksuologische hulpverlening geoefend in een aantal vaardigheden op het gebied van de interactie tussen arts en patiënt.

Verschil in seksueel gedrag en beleving bij man en vrouw

Seksuele gedragingen en belevingen zijn afhankelijk van de individuele behoeften van de mens en van zijn verwachtingen. Individuele behoeften en verwachtingen worden beïnvloed door de opvoeding, door andere vormen van sociaal contact – bijvoorbeeld onderwijs – en ook door reclame en religie. Ik beperk mij hier tot de beïnvloeding die door de opvoeding plaatsvindt.

De kindertijd

Wij weten vrij weinig van het seksuele gedrag en de seksuele beleving van baby's doordat men alleen kan observeren en niet naar belevingen kan vragen; en observaties zijn natuurlijk altijd gekleurd door degenen die waarneemt. Later in de kindertijd leren jongetjes om stoer te zijn en voor zichzelf op te komen; als ze ruzie hebben, sturen de ouders de jongetjes terug met de boodschap: „Sla maar terug” en „Leer voor jezelf op te komen”. Voor meisjes is dit

heel anders; meisjes moeten leren om lief te zijn, goed te reageren in situaties met vriendjes. Met andere woorden: zij moeten leren om hun reactieve vermogens te ontwikkelen en om een goed en lief dochtertje te zijn. Dit ook als opvoeding voor de latere rol van goede moeder en goede, lieve echtgenote. Jongetjes wordt geleerd om bepaalde emoties vooral te beheersen. Jongetjes mogen niet huilen, mogen niet kleinzerig zijn, mogen als ze wat groter zijn niet bij hun moeder op schoot kruipen, want dan wordt er heel snel gezegd: „Ben jij nou een flinke jongen?” of „Ben jij nou een grote jongen?”. Voor meisjes is het geëmotioneerd uiten van grote en kleine verdrietjes wel toegestaan.

In kinderboeken wordt dit rolgedrag bijna op karikaturale wijze bevestigd. De jongetjes en helden in kinderboeken ontdekken altijd van alles en hebben de leiding bij spannende belevenissen. Meisjes hebben de passieve rol en/of ondersteunen de jongens. Als de meisjes iets spannends ontdekken, is dat puur toeval! Verder speelt in veel kinderboeken de lieve, altijd klaar staande en begrijpende moeder een rol op de achtergrond (*Gagnon and Simon*).

De puberteit

Voor meisjes is de menstruatie het signaal dat zij biologisch volwassen zijn; een meisje beleeft daar meestal geen lustgevoelens aan. De lichamelijke volwassenwording bij jongens met de eerste zaadlozingen en de eerste natte dromen gaat vaker met plezierige gevoelens gepaard. En vanaf de puberteit of zelfs een jaar daarvoor leert een jongen een actieve rol met betrekking tot de seksualiteit te spelen.

Meisjes worden totaal niet gestimuleerd tot actief seksueel gedrag. Als een meisje bemerkt dat zij aan haar eigen lichaam lustgevoelens kan beleven, beleeft zij dat in de regel in haar eentje en maakt zij haar vriendinnen daar over het algemeen geen deelgenoot van, omdat zij in haar opvoeding heeft meegeregend dat dit taboe is. Ik zal dit met een voorbeeld verduidelijken.

In Nederland is een onderzoek gedaan naar de lectuur die L.T.S.-jongens en Huishoudschoolmeisjes lezen (*Moors en Moors-Mommers*). Jongens lezen geweld- en seksboekjes, meisjes lezen boekjes met geromantiseerde liefdesverhalen. Deze jongens en meisjes moeten leren seksueel met elkaar om te gaan; het is duidelijk dat communicatiestoornissen kunnen voorkomen

* Als wetenschappelijk medewerkster seksuologie verbonden aan het Instituut voor medische psychologie van de Rijksuniversiteit Utrecht.

** In deze vorm als voordracht gepresenteerd op het Derde Internationale Congres voor Medische Seksuologie; zie (1979) huisarts en wetenschap 22, 82-85.

wanneer over en weer geheel verschillende verwachtingspatronen bestaan ten aanzien van het gedrag dat bij verliefdheid behoort.

Stereotiep seksueel gedrag van mannen en vrouwen

De eerste seksuele ervaring van jongens is meestal masturbatiegedrag dat een model wordt voor het totale seksuele gedragspatroon van de man: het krijgen van een erectie, gevolgd door een orgasme met ejaculatie. Voor veel mannen moet een orgasme altijd komen bij een vrijpartij, met de nadruk op moeten. Meisjes zijn minder orgasme-gericht en zijn misschien daardoor beter in staat, zo blijkt uit rapportages, met hun hele lijf te voelen en met hun hele lijf te vrijen. Aan de andere kant kan men zeggen dat meisjes totaal niet geleerd hebben, waar in feite hun maximale prikkelreceptoren geconcentreerd zijn, in de clitoris.

Als we kijken wanneer mannen het meest actief zijn, blijkt dat het geval in de periode van het veertiende tot het twintigste levensjaar. Bij vrouwen ligt dat duidelijk later: midden twintig. Dat verschil tussen de leeftijden waarop de top van de seksuele activiteit wordt bereikt, kan men ook illustreren met het feit dat heel veel vrouwen pas na de eerste coïtus hun seksuele gevoelens, hun vermogen tot reageren ontdekken. Dit is overeenkomstig de wijze waarop zij geconditioneerd zijn. Vroeger stonden vrouwen zichzelf seksuele opwindning alleen toe in maatschappelijk aanvaardde situaties, bijvoorbeeld tijdens de verloving of met een potentiële huwelijkspartner. Gelukkig komt hierin verandering, met name door veel feministische publikaties die momenteel op de markt verschijnen. Daarin worden vrouwen gestimuleerd hun eigen lijf te ontdekken en zelf te kiezen wat zij aan seks willen beleven.

Toch overlappen de curves van seksuele activiteit van mannen en vrouwen elkaar op dit moment nog niet. Nog steeds ervaren vrouwen pas op latere leeftijd hun eigen vermogen tot seksuele respons. Masturbatiegedrag is voor jongens in de tienerperiode het meest gebruikelijk; meisjes masturberen minder. Een derde van alle vrouwen masturbeert niet regelmatig. Alle overige vrouwen doen het wel, maar daarvan begint de helft pas als ze redelijke ervaring hebben met het vrijen met een man. Er zijn echter veranderingen gaande: recent onderzoek wijst uit dat

jonge vrouwen seksueel actiever zijn dan vorige generaties (*Hunt*).

Het mannelijk model van seksualiteit is hoofdzakelijk gericht op verrichtingsaspecten: er moet van alles gebeuren. Daarbij bestaat ook nog de mythe dat een man eigenlijk het beste weet en kan aangeven hoe het lekkerst gevreeën kan worden. Vrouwen definiëren bevredigend vrijen in andere termen dan mannen. Er zijn vrouwen die vrijen als heel bevredigend ervaren, ook als ze geen orgasme hebben (*De Bruyn*).

Ik heb al aangegeven dat in de waardering van de seksualiteit in onze westerse maatschappij het mannelijke model in het algemeen sterk overheerst. Sinds de pil en de onderzoeksresultaten van Masters en Johnson vinden bovendien heel veel mannen dat ook vrouwen tot een orgasme in staat moeten zijn en nu komt er een orgasmeplicht. *Shere Hite* is een van de eerste seksonderzoekers die gedrag en beleving vanuit de vrouw in kaart helpt brengen.

Er bestaan nog steeds discrepanties in het denken over seksualiteit. Ook bestaat nog het idee dat de verantwoordelijkheid of een vrijage al dan niet geslaagd is, bij de man ligt. Vrouwen geven mannen deze verantwoordelijkheid. Dit kan nooit in een gelijkwaardige relatie, want daarin zijn beide partners verantwoordelijk. De onderlinge betrokkenheid moet voldoende groot zijn, maar ook het gevoel van eigenwaarde en de relatie met het eigen lijf moeten van dien aard zijn, dat volwaardige seksuele gevoelens ontwikkeld en ervaren kunnen worden. Toch kost het vrouwen vaak erg veel moeite zichzelf seksuele gevoelens toe te staan; ze hebben moeite hun eigen seksuele identiteit te ontwikkelen, omdat ze geleerd hebben om in de eerste plaats te reageren op wat door de man verbaal of non-verbaal wordt aangegeven, waarbij zij dit van zichzelf fijn moeten vinden. Naarmate die dwang sterker speelt, kost het de vrouw meer moeite de eigen seksbeleving tot ontplooiing te laten komen (*Everaerd, Van Naerssen* en *Cohen-Kettenis*).

Wie hebben nu een rijkere seksbeleving? Mannen of vrouwen? Ik denk dat daarop geen antwoord te geven is. Wel zou je kunnen zeggen dat voor beiden nog veel te leren is. Mannen zouden emotioneel meer in relaties kunnen investeren en minder gericht kunnen zijn op techniek en lijfelijke vaardigheden; vrouwen zouden behalve aan emotionele investering meer aandacht moeten

besteden aan hun techniek en lijfelijke vaardigheden. Ik denk dat mede hierdoor een gelijkwaardige verhouding tussen de seksen zou kunnen ontstaan en dat zowel mannen als vrouwen een rijke seksbeleving kunnen ervaren.

Bruyn, G. de. (1973) *Intermediair* 9, nr. 47.

Everaerd, W., L. van Naerssen en P. Cohen-Kettenis. Anders denken over seksualiteit. Van Loghum Slaterus, Deventer, 1977.

Gagnon, J. H. and W. Simon. *Sexual conduct. The social sources of human sexuality.* Aldine Publishing Co., Chicago, 1973.

Hite, S. *The Hite report.* Macmillan Publishing Co., New York, 1977.

Hunt, M. *Sexual behaviour in the 1970's* Dell Publishing Co., New York, 1974.

Moors, J. P. C. en M. A. C. Th. Moors-Mommers (red.) *Helpen bij seksuele moeilijkheden.* N.H.G., Van Loghum Slaterus, Deventer, 1977.

Nota Bene

Het gebruik van placebo's bij de behandeling van patiënten met lichamelijke onlustgevoelens ondermijnt de verantwoordelijkheid van de patiënt voor zijn eigen gezondheid en bevordert de afhankelijkheid van de gezondheidszorg.

Hulpverleners, die tot doel hebben te streven naar een leven zonder klachten of problemen, dienen ver van de eerste lijnsgezondheidszorg verwijderd te blijven.

De sociale wetgeving is te beschouwen als de bezemwagen van de maatschappelijke ontwikkelingen.

(Stellingen behorend bij het proefschrift *Kind, huisarts en gezin*, A. J. A. Smits, Nijmegen, 1978)

De term zwangerschapsonderbreking suggereert ten onrechte dat het hier een ingreep betreft die weer ongedaan gemaakt kan worden. (Stelling bij het proefschrift *The interrelationship of pyrimidine and purine metabolism in mammalian blood cells*, W. J. M. Tax, Nijmegen, 1978)